

Jacobus Wilhelmus Smit

25 augustus 1930 – 19 juli 2006

De historicus Jacobus Wilhelmus Smit was sinds 1980 correspondent van de Afdeling Letterkunde van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Die uitverkiezing kwam hem als hoogleraar in de Nederlandse taal, literatuur en geschiedenis aan Columbia University in New York volkomen toe. Toch is het de vraag of Smit zich geheel op zijn plaats gevoeld heeft in de Akademie – voor zover hij al in de gelegenheid was om contacten met haar te onderhouden. Hij belichaamde namelijk een vorm van geleerdheid die in de late twintigste eeuw steeds meer in de verdrukking kwam en ook in de kringen van de Akademie steeds moeilijker tot zijn recht kon komen. Smit was enorm belezen, beschikte over een ijzersterk geheugen, was onvoorstelbaar veelzijdig, wist zich te redden in negen of meer talen, had oog zowel voor de grote lijn als voor het veelzeggende detail en was bovenal een werkelijk meesterlijk docent. Alleen, hij publiceerde niet of nauwelijks.

Rebelse student

Wim Smit werd op 25 augustus 1930 geboren in de stad Utrecht. Zijn vader was de eigenaar van een kleine sigarenfabriek en zijn moeder stamde uit een eenvoudig geslacht van caféhouders in Utrecht. Zijn ouders waren heel verschillende mensen: moeder vroom katholiek, vader overtuigd pacifist, iemand die altijd onverstoorbaar zijn eigen gang ging en daarmee een voorbeeld voor Wim werd. Wim en zijn jongere broer Johan gingen op school bij de fraters van Sint Gregorius in de binnenstad van Utrecht en later naar het Sint Bonifatiuscollege, ook in Utrecht. Door de vordering van de schoolgebouwen door de bezetter werd er aan het eind van de oorlog echter nog maar weinig les gegeven en had Wim alle tijd om met zijn vader het Utrechtse platteland af te lopen om sigaretten en tabak te ruilen voor eten. Eenmaal is hij in die tijd door de Duitsers gearresteerd. Omdat de atletisch gebouwde Wim er ouder uitzag dan hij in werkelijkheid was vermoedden de Duitsers dat ze met iemand te maken hadden die de tewerkstelling in Duitsland ontdukte, maar de vader van Wim kon gelukkig zijn ware leeftijd aantonen.

Na de oorlog deed Wim Smit snel eindexamen (Gymnasium) en in 1948 ging hij geschiedenis studeren in Utrecht. Ook dit keer ging dat niet zonder onderbrekingen. In 1950 overleed zijn vader en moest Smit, als oudste zoon, het bedrijf overnemen. Veel animo had hij daar echter niet voor en veel toekomst had het bedrijfje ook niet; mede door ziekte van zijn vader was het bedrijf de klappen van de oorlog, toen de invoer van tabak had stilgelegen, nooit helemaal te boven gekomen. Alles werd dus verkocht en Smit ging verder met

de studie. Het geld om te studeren verdiende hij bij elkaar door in een band of als solo-pianist in jazz-café's te spelen. Verder was hij zo vaardig met de bal dat hij een korte carrière in het semi-betaalde voetbal doorliep. Maar ook in de (Utrechtse) studentenwereld roerde Smit zich nadrukkelijk. Hij was hoofd-redacteur van *Politeia*, het blad van de landelijke Democratisch-Socialistische Studentenvereniging 'Politeia', en richtte in 1953 samen de dichter-kunsthistoricus J.A. (Jan) Emmens, de student Nederlands A.N.J. (Nol) Koster en de medisch student P.J. (Pierre) Vinken het Utrechtse satirische studententijdschrift *Parasol* op (dat zich al door de naam afzette tegen de 'officiële' Utrechtse universiteitskrant, *Sol Iustitiae*). *Parasol* zorgde meteen al voor een rel door het plaatsen van een artikel waarin Vinken (onder pseudoniem) de befaamde Utrechtse fenomenoloog F.J.J. Buytendijk van plagiaat beschuldigde. De redacteurs, onder wie dus ook Smit, kregen een reprimande van de rector magnificus (V.J. Koningsberger), die hen ook wist te vertellen dat zij een weinig glorieuze toekomst tegemoet gingen. Maar de rebelse studenten waren niet onder de indruk en plaatsten in het tweede nummer een artikel waarin de beweringen werden gestaafd. Na dit tweede nummer ging het blad toch ter ziele. De meeste redacteurs vonden echter spoedig elders onderdak. Vanaf begin 1955 schreef Smit enkele stukken in het Amsterdamse studentenweekblad *Propia Cures*. Zo verscheen in februari 1955 'Romein en het algemeen menselijke', een scherpe kritiek op *Aera van Europa* van de historicus Jan Romein, en in september vestigde Smit, samen met Vinken, de aandacht op zich door het ook al polemische artikel 'De Rooms-Democratische Kerk'.¹ Met Emmens, Vinken, de dichter-vertaler Jan Eijkelboom, de letterkundige Rob Nieuwenhuys en de socioloog Joop Goudsblom stond Smit in januari 1957 verder aan de wieg van het polemisch-literaire tijdschrift *Tirade*, een uitgave van Geert van Oorschot. Lang duurde dit overigens niet, want nog voor de eerste jaargang voltooid was, werd de redactie aan de kant gezet omdat er onderling onenigheid was en de redacteurs te weinig schreven (Smit publiceerde slechts twee korte stukjes, over George Orwell en over Eisenhowers politiek in het Midden-Oosten).² Uit alles was in ieder geval wel duidelijk dat Smit zich ontworsteld had aan het vrome katholicisme waarin hij

1 In oktober 1955 zette Vinken (die onder het pseudoniem Reil schreef) de polemiek voort met een artikel 'Voor een grimmige onenigheid ...', gevolgd door een stuk van Smit onder de titel '... en tegen het kannibalisme'.

2 In 1964 volgde nog een derde stukje: 'Stratford happening 1964'. Zie: Ton Velthuysen, *Tirade 1957-1985* (Leiden 1986). Voor meer details over Smits bemoeienis met *Parasol* en *Tirade*, zie: Paul Frentrop, *Tegen het idealisme. Een biografie van Pierre Vinken* (Amsterdam 2007) 134-136, 143-153, 189vv.

was grootgebracht; de georganiseerde religie stond hem tegen, hij stemde op de Partij van de Arbeid en voelde zich overtuigd republikein.

Voor en tegen Fruin

De studie had onder dit alles niet veel te lijden en in 1953 legde Smit het doctoraalexamen af (cum laude). Zijn doctoraalscriptie ging over het werk van de negentiende-eeuwse liberale historicus Robert Fruin. Na een korte periode bij een bank te hebben gewerkt, kreeg Smit een aanstelling bij het Instituut voor Geschiedenis te Utrecht, waar hij zich onder leiding van zijn leermeester Pieter Geyl verder verdiepte in het werk van Fruin. Dit resulteerde in de studie *Fruin en de partijen tijdens de Republiek*, waarop Smit op 11 juli 1958 bij Geyl promoveerde, wederom cum laude.³

In zijn proefschrift weerlegde Smit, in het voetspoor van Geyl, de kritiek die de laat-romanticus W.G.C. Byvanck, de calvinist Z.W. Sneller en de theoreticus E.E.G. Vermeulen op het werk van Fruin hadden geuit. Volgens hem was er geen sprake van dat Fruin door zijn objectiviteitsideaal en zijn natuurwetenschappelijke benadering van de geschiedenis zijn oorspronkelijke liberale visie op de geschiedenis had verloochend, dat zijn inspiratie als het ware was opgedroogd en dat hij was verworden tot een onmachtige, alleen technisch nog superieure vakspecialist. ‘Het lijkt mij onmiskenbaar dat het liberaal-positivistische gedachtencomplex altijd de voedingsbodem is gebleven van Fruin’s werk, en dat alleen van accentverschuivingen binnen dat kader kan worden gesproken, veroorzaakt door het begrijpelijk afnemen van de geestdrift bij de langzamerhand tot oud-liberalen geworden acht-en-veertigers’ (xv). Van verval was geen sprake en Fruin bleef behalve specialistisch vorser ook wel degelijk geschiedschrijver met een visie. Dat nam niet weg dat Smit ook de beperkingen van Fruin zag, in het bijzonder zijn merkwaaardige depreciatie van het tijdvak van de Republiek en de eenzijdig staatkundige belangstelling van de historicus. Hij was te veel een man van de Leidse filologische school gebleven. ‘Fruin’, zo besloot Smit zijn proefschrift, ‘was onze grootste 19e-eeuwse historicus – helaas’ (214).

Het proefschrift werd goed ontvangen, al was er ook kritiek. L.J. Rogier noemde in de *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden* (14 (1959) 245-246) het betoog op meerdere punten uitmuntend, maar hij dacht dat het

3 In deze tijd schreef Smit ook de allerminst polemische lustrumuitgave *De universiteitsgebouwen te Utrecht*, door S. Muller Fzn. (Utrecht 1956), een tweede, herziene en aanzienlijk vermeerderde druk van het oorspronkelijk in 1899 verschenen werkje van de bekende Utrechtse archivaris.

nog makkelijker zou zijn geweest met Smits betoog in te stemmen ‘als deze auteur iets minder blijk gaf van een soort uitdagende zelfverzekerdheid.’ Smit oordeelde volgens Rogier iets te stellig over wereldbeschouwingen ‘die hij niet blijkt te kunnen peilen, ja waarvan hij – om het heel huiselijk te zeggen – de eerste kaas nog eten moet.’ Er zou bij Smit sprake zijn van ‘een wrevelig ongeduld, dat maar moeilijk luisteren kan.’ Ten slotte betreurde Rogier het dat Smit zijn boek had opgezet als een doorlopende polemiek met voorafgaande schrijvers, een hebbelijkheid die nog meer relief kreeg door wat Rogier noemde ‘zijn meesterschap in de denigratie.’ Rogier was waarschijnlijk niet op de hoogte van Smits bemoeienis met polemische blaadjes als *Parasol* en *Tirade*, maar het portret dat hij van hem gaf lijkt aardig overeen te komen met het beeld van die andere Smit. Toch was Rogiers eindoordeel over de jonge doctor gunstig: ‘Ik ... begroet hem overigens graag als een knap geschiedschrijver.’ H.A. Enno van Gelder was in het *Tijdschrift voor Geschiedenis* (72 (1959) 399-401) kritischer. Hij verweet de promovendus vooringenomenheid jegens Fruin (Smit zou Fruin ‘maar een ouderwetse liberaal en orangist’ hebben gevonden), meende dat Smit Fruins weergave van het verleden verward had met diens waardering ervan, en beweerde dat Smit niets begrepen had van Fruins ideaal van de onpartijdigheid. Ook Vermeulen (een adept van Jan Romein) deed een duit in het zakje. Vermeulens diskwalificatie van Fruins objectiverende opstelling als een ‘door onzijdigheid onware wetenschapsopvatting’ was door Smit gebrandmerkt als een aantasting van het ideaal van een moderne historische werkmethode en Vermeulen probeerde nu in een apart boekje, *Smit over Fruin. Kanttekeningen bij J.W. Smit ‘Fruin en de partijen tijdens de Republiek’* juist de inconsistenties in het betoog van Smit aan te wijzen.⁴ Maar over het algemeen waren de reacties op het proefschrift positief. E.H. Kossmann, die in 1980 met drie andere historici Smit voordroeg voor het correspondentenschap van de Akademie, noemde de dissertatie toen nog ‘in al haar beknoptheid een erudiet en goed gebalanceerd essay’ en prees de ‘vaak geestige en rake wijze’ waarop Smit had beschreven hoe Fruins visie op de Republiek was meegeëvolueerd met zijn allengs conservatiever wordende politieke overtuigingen.

4 Smit reageerde op het boekje van Vermeulen in een voetnoot bij zijn (verlate) recensie van Vermeulens dissertatie in *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden* 15 (1960) 54-59.

Na de promotie

Na Smits promotie was het niet echt duidelijk hoe het nu verder moest met zijn carrière. Hij genoot de protectie van Geyl, die als een vader voor hem was en bij wie Smit ook bijna dagelijks over de vloer kwam. Maar Geyl ging in 1958 met emeritaat en werd volgens verwachting opgevolgd door zijn leerling J.C. Boogman, dus veel mogelijkheden om in Utrecht hogerop te komen waren er niet. Niet dat Smit zich niet op zijn plaats voelde op het Instituut voor Geschiedenis aan de Kromme Nieuwe Gracht. Met zijn directe collega's, zoals Hermann von der Dunk, Lo Blok en wat later vooral Sjoerd Vellenga, kon hij het goed vinden. Hij was een tijdlang beheerder van het Instituut en had een belangrijk aandeel in de grondige hervorming van het opleidingsprogramma in 1963, toen aan de hoorcolleges ook werkcolleges werden gekoppeld en de studenten voor het eerst van syllabi en readers werden voorzien. Ook met de studenten had Smit, die graag onderwijs gaf, een uitstekende verhouding. Voor sommigen zette hij zich volledig in, hoewel hij anderen ook genadeloos kon afbranden, al had dat laatste misschien ook veel te maken met zijn antipathie tegen leden van het Corps (een van zijn slachtoffers was het toenmalige corpslid M. van Rossem). Voordat de studentenwereld in de vroege jaren zestig in beroering raakte, had Smit al gebroken met de afstandelijke bejegening van vooral de jongere studenten die voordien gebruikelijk was. Maar als onderzoeker kostte het hem moeite zijn draai te vinden. Hij bezorgde – ongetwijfeld op verzoek van Geyl – in de reeks Aula-pockets enige herdrukken van Fruins werk (1960, 1961) en in 1960 verscheen een verdienstelijk overzichtsartikel over 'The present position of studies regarding the Revolt of the Netherlands' (in J.S. Bromley and E.H. Kossmann, eds., *Britain and the Netherlands*, volume I (London 1960)). Daarna bezorgde Geyl hem de opdracht voor het schrijven van het overzicht van de Nederlandse geschiedenis tijdens het ancien régime dat was bedoeld voor een boek dat de opvolger moest worden van het bekende *Handboek tot de staatkundige geschiedenis van Nederland* van I.H. Gosses en N. Japikse uit 1920.

Hoogleraar in New York

Op voorspraak van Geyl, die door zijn polemieek met Arnold Toynbee een goede naam had verworven in de Verenigde Staten, werd Smit in 1965 benoemd als Queen Wilhelmina Professor of the History, Language and Literature of the Netherlands aan Columbia University in New York (een toen door het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen betaalde leerstoel). Smit was de eerste historicus op deze post; sinds 1913, toen de

leerstoel werd ingesteld, hadden vooral kenners van de Nederlandse letterkunde haar bekleed.⁵ Nu zocht men een historicus, wat resulteerde in heel andere colleges dan voorheen. Smit doceerde over zulke uiteenlopende zaken als de oorsprong van het kapitalisme, de Nederlandse kunstgeschiedenis en de geschiedenis van de geschiedschrijving. Daarnaast trok hij de aandacht met een studie 'The Netherlands Revolution' (in R. Foster and J.P. Greene, eds., *Preconditions of Revolution in Early Modern Europa* (Baltimore-London 1970)) en publiceerde hij *The Dutch in America 1609-1970. A Chronology & Fact Book* (New York 1972). Dit overzicht had hij samengesteld samen met zijn tweede vrouw, de elf jaar jongere Pamela Richards. Smit was eerder getrouwd geweest met de tien jaar oudere Hans Payens, die hij had leren kennen op het Utrechtse Instituut voor Geschiedenis waar zij secretaresse was. Uit een eerder huwelijk had zij al twee kinderen en met Wim Smit had zij nog twee kinderen gekregen. Maar terwijl Smit, die in wezen een vrijbouter was, zich helemaal in het Amerikaanse avontuur stortte, was zijn vrouw daarvan wat minder gecharmeerd en enige jaren na de overtocht liep het huwelijk uit op een scheiding. Al spoedig maakte Smit echter kennis met Pamela Richards, die toen een administratieve functie had aan Columbia University en met wie hij nog vele jaren gelukkig getrouwd zou zijn.⁶ Samen hadden zij nog twee kinderen. Naast het kleinere werk dat hierboven is genoemd werkte Smit in de eerste jaren na zijn benoeming in New York verder aan zijn deel van het nieuwe handboek voor de Nederlandse geschiedenis.

Dat overzicht zou er nooit komen. In het begin van de jaren zeventig werd Smit gegrepen door het zogenaamde Core Curriculum van Columbia en zijn grote verdienste voor zijn nieuwe universiteit is juist zijn rol als animator van

5 De leerstoel was in 1913 door Nederlandse zakenlieden en enkele geleerden in het leven geroepen om de Nederlandse taal en cultuur grotere bekendheid in de Verenigde Staten te geven. Aanvankelijk was het een eenvoudig lectureship, in 1921 werd het een gewone leerstoel. Bekleders van de positie waren achtereenvolgens de Amerikaanse dichter Leonard Charles van Noppen (1913-1919), de anglist en neerlandicus Adriaan Barnouw (1919-1949) en de theaterwetenschapper Benjamin Hunningher (1949-1964). Inmiddels is de leerstoel overgenomen door de Nederlandse Taalunie en teruggebracht tot een 0,2 aanstelling.

6 Pamela Spence Richards (1941-1999) maakte zelfstandig academisch carrière. Zij behaalde een BA aan Harvard University en een MA in Library Science aan Columbia University. Zij was sinds 1977 verbonden aan Rutgers University in Newark, New Jersey, en werd daar full professor in Library and Information Science. Haar bekendste boek is *Scientific Information in Wartime: The Allied-German Rivalry 1939-1945* (1994). Zie de necrologie door Betty J. Turrock en Tefko Saracevic in: *Bulletin of the American Society for Information Sciences*, December 1999 – January 2000.

dit programma geweest. Zoals elke grote Amerikaanse universiteit kende Columbia vanouds een aantal algemeen vormende colleges die voor alle jongerejaars studenten verplicht waren of waar ze een keuze uit moesten doen. In de jaren zestig was dit programma onder vuur komen te liggen van de studentenbeweging, die de westerse, masculiene vooringenomenheid van de colleges aan de kaak stelde. Ook het Core Curriculum in Columbia had het zwaar te verduren gehad en in 1972 werd een commissie opgezet om een herzien programma tot stand te brengen. Smit, die door een van de commissieleden als deskundige werd binnengehaald, drukte al snel zijn stempel op het herziene programma en werd er min of meer de belichaming van. In de loop van de jaren doceerde hij alle vier de cursussen die samen het programma uitmaakten (over filosofie, literatuur, muziek en kunst), was hij regelmatig voorzitter van de programmacommissie en had hij een actief aandeel in de opleiding van de teaching assistants die het leeuwendeel van het onderwijs voor hun rekening namen. In de colleges en vooral werkbesprekingen kon Smit zijn sterkste kaarten uitspelen; zijn belezenheid en veelzijdigheid kwamen hem hier goed van pas en hij ontdekte (opnieuw) dat hij de meeste bevrediging vond in de mondelinge overdracht van zijn kennis en kundigheden op een nieuwe generatie studenten. In 1984 ontving hij de Mark van Doren Award for Great Teaching en in 1993 werd aan hem en James Mirollo de eerste Award for Distinguished Service to the Core Curriculum toegekend.

Onder vrienden en geestverwanten

Met veel van zijn studenten en collega's sloot Smit een vriendschap voor het leven. In zijn appartement op 90 Morningside Drive, naast Columbia's campus, even ten noorden van Central Park, onthaalde hij zijn vrienden regelmatig op Indonesische rijsttafels (door hem zelf gekookt) en eindeloze conversatie, afgewisseld door improvisaties op de piano. Smit was een groot muzikkenner en wist alles over het werk van Berlioz, maar volgde toch zelf tot het laatst nog pianoles, 'om zichzelf scherp te houden', zoals hij zei. Aan de piano en aan de borreltafel was hij menigene de baas, zoals ooit Henk van Os, de kersverse directeur van het Rijksmuseum moest ontdekken. Toen ze samen aan de piano improviseerden, moest Van Os, die zichzelf toch geen onverdienstelijk pianist wist, al gauw de leiding overlaten aan Smit en toen ze na afloop over het Rijksmuseum praatten, bleek Smit soms meer over de collectie van het befaamde museum te weten dan die nieuwe directeur. Toch was Smit geen dominante man, hij luisterde eerder en becommentarieerde liever dan dat hij zelf de leiding nam; het was zijn vrouw Pamela die tijdens gesprekken altijd wilde schitteren. Hoe dan ook, na de maaltijd bij Smit thuis

genoten te hebben, verplaatste het gezelschap zich vaak naar jazz-café's en danslokalen in de buurt en vooral in Russische kroegen in Little Odessa leefden Smit en Pamela zich helemaal uit.

Al die jaren keerde Smit regelmatig terug naar Nederland (hij is ook nooit tot Amerikaan genaturaliseerd). Hij zocht zijn oude moeder op, die nog in Utrecht woonde, en hij had sinds 1971 een huis in de bossen bij Bennekom, waar hij elke zomer met familie doorbracht en dezelfde gastvrijheid ten toon spreidde die in New York zo beroemd was – en waar net zo'n vleugel stond als thuis in New York. Met collega's in strikte zin, dat wil zeggen mede-historici, ook die in Utrecht, verliepen de contacten al snel, maar des te meer zocht Smit geestverwanten op in de wereld van kunst en literatuur, zoals de Rembrandtkenner Gary Schwartz. Dat Smit in 1980 correspondent van de Akademie werd, heeft anders dan gehoopt of verwacht, niet geleid tot het aanhalen van de banden met de historische wereld in Nederland; beloftes om iemand weer eens op te zoeken of te bellen kwam hij lang niet altijd na en op congressen zag men hem zelden, net als in de Verenigde Staten overigens. Wel was hij in 1986-1987 als Scholar in Residence verbonden aan het Getty Center for the History of Art and the Humanities in Santa Monica, Los Angeles. Dit was overigens een memorabel verblijf, al was het maar door het feit dat hij eens samen met de vrouw van Gary Schwartz, Loekie Schwartz, een rijsttafel voor 100 personen bereidde en daarvoor niet alleen de medewerkers en fellows van het Getty Center uitnodigde, maar ook de bewakers en de mensen achter het loket. Maar wetenschappelijk was de productie bescheiden. Uit het verblijf in Santa Monica is slechts een kort inleidend artikel voortgekomen, 'History in Art' (in David Freedberg and Jan de Vries, eds., *Art in History, History in Art* (Santa Monica 1991) 17-25). Smit verzette zich daarin tegen de historiserende benadering van de oude kunst en pleitte voor de meer esthetiserende kanten van de kunstgeschiedenis. Tegenover geleerdheid en wetenschap stond Smit bepaald ambivalent. 'Het leven', zei hij altijd, 'gaat voor het werk.' Hoewel hijzelf al in Utrecht de naam had de knapste van zijn generatie te zijn, had hij een hekel aan elk ijdel vertoon van geleerdheid en collega's die zich zijns inziens daar schuldig aan maakten kon hij met grote virtuositeit onderuit halen, zoals zelfs Simon Schama eens moest ervaren. Onderwijs – in de collegezaal en bij scriptiebesprekingen, maar ook tijdens de maaltijd of in de tuin van een buitenhuis – bleef altijd Smits eerste en grootste passie, misschien ex aequo met muziek.

Een beekje in Bennekom

In 1999 overleed Pamela Richards en de anders zo levenslustige Smit maakte toen een moeilijke tijd door. Maar zijn colleges hielpen hem erover heen en al spoedig doceerde hij weer als vanouds, ondanks een slechter wordende gezondheid. Hoewel hij in 2002 officieel met (gedeeltelijk) emeritaat ging, begon hij juist in die tijd aan een studie klassiek Chinees. Ook stortte hij zich op het Arabisch en bereidde hij een nieuw college voor, over tolerantie in de zestiende en zeventiende eeuw, een onderwerp dat hem na 9/11 uitermate relevant voorkwam. Nog voordat het college van start kon gaan, werden een zwak hart en een extreem hete zomer hem echter fataal. Een goede vriendin trof hem op 19 juli 2006 dood aan in zijn zomerverblijf in Bennekom. Hij werd gecremeerd en zijn as zou later, met die van zijn tweede vrouw, in een beekje bij Bennekom worden uitgestrooid. In New York en Bennekom vonden herdenkingsbijeenkomsten plaats, er verschenen 'Remembrances' op het internet (www.jwsmit.com) en Peter Brusse schreef een korte necrologie in *de Volkskrant* van 17 oktober 2006, maar verder bleef het stil. Pas een jaar na zijn dood maakte iemand de Akademie attent op het overlijden van een van haar meest markante correspondenten.⁷

⁷ Met dank aan Lodewijk Blok, Hermann von der Dunk, Joop Goudsblom, Joke Rijken en Gary Schwartz, die een eerdere versie van dit levensbericht van commentaar voorzagen. Voor het eigen korte bericht van Schwartz over Smits overlijden: www.garyschwartzarthistorian.nl/schwarzlist/?id=16).